

Magdalena Niewiadomska

Wokół kary łącznej grzywny

Palestra 49/11-12(563-564), 49-66

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WOKÓŁ KARY ŁĄCZNEJ GRZYWNY

1. Kara łączna grzywny stanowi konsekwencję wymierzenia przez sąd co najmniej dwóch jednostkowych grzywien sprawcy kilku przestępstw, pozostających względem siebie w tzw. zbiegu realnym. Treść art. 85 k.k. określa warunki, jakie muszą być spełnione, aby orzeczenie kary łącznej było możliwe¹.

Realny zbieg przestępstw, rozumiany jako podlegający ocenie sądu okres przestępnej działalności sprawcy, którego granicę stanowi pierwszy wyrok, chociażby nieprawomocny, za jedno ze zbiegających się przestępstw², nie stanowi wystarczającego warunku do orzeczenia kary łącznej grzywny. Istotne znaczenie ma fakt wymierzenia przez sąd za poszczególne przestępstwa jednostkowych kar grzywny.

Kodeks karny nie przewiduje możliwości łączenia grzywny z karą pozbawienia wolności albo ograniczenia wolności³. Jeżeli zatem sprawca zostanie skazany w jednostkowych wyrokach na kary grzywny i pozbawienia wolności (ograniczenia wolności), sąd wymierzyć musi osobno karę łączną grzywny i osobno karę łączną pozbawienia wolności (ograniczenia wolności). Należy w tym miejscu wspomnieć, że kodeks karny z 1997 r., odmiennie niż kodeks z 1969 r., nie zawiera przepisu, który wprost wskazywałby sposób postępowania w opisanym wyżej przypadku⁴. Takie rozwiązanie wydaje się właściwe, biorąc pod uwagę treść art. 85 i 87 kodeksu. Przepis art. 85 pozwala bowiem wymierzyć karę łączną tylko wtedy, gdy zostały orzeczone kary jednostkowe tego samego rodzaju, oraz dopuszcza jej wymierzenie w przypadku innych kar podlegających łączeniu. Te „inne kary” to, zgodnie z treścią art. 87 k.k., kara ograniczenia i pozbawienia wolności. Nie ma zatem podstaw do łączenia grzywny z wymienionymi wyżej karami.

Kara łączna grzywny orzekana jest w konsekwencji wymierzenia kilku grzywien za przestępstwa pozostające w zbiegu.

---

¹ Sprawca popełnia dwa lub więcej przestępstw; przestępstwa te popełnione są w pewnym przedziale czasowym, tj. zanim zapadł pierwszy wyrok, chociażby nieprawomocny, za którekolwiek z tych przestępstw; za popełnione przestępstwa wymierzono kary tego samego rodzaju lub inne podlegające łączeniu.

² M. Szewczyk, *Wymiar kary łącznej*, NP 1982, Nr 6, s. 79.

³ Nie są to kary tego samego rodzaju. Patrz art. 85 k.k.

⁴ Por. art. 70 k.k. z 1969 r.

Może jednak pojawić się wątpliwość, czy każdą grzywnę, wymierzoną jako kara jednostkowa, na podstawie przepisów kodeksu karnego oraz ustaw pozakodeksowych, zawierających przepisy karne, można łączyć z grzywnami wymierzonymi za pozostałe przestępstwa będące w zbiegu. Prawo karne przewiduje kilka podstaw orzekania kary grzywny, a także kilka form jej występowania, a mianowicie: grzywna samoistna (art. 33), grzywna orzekana obok kary pozbawienia wolności (art. 33 § 2), grzywna orzekana w związku z warunkowym zawieszeniem wykonania kary pozbawienia lub ograniczenia wolności (art. 71), grzywna, której wykonanie warunkowo zawieszono (art. 69), grzywna kwotowa (art. 11 przepisów wprowadzających kodeks karny). Ta ostatnia funkcjonuje na podstawie przepisów ustaw pozakodeksowych.

Nie ma wątpliwości co do zasadności łączenia kilku grzywien orzeczonych na tej samej podstawie, a zatem jako grzywny samoistne (art. 33 § 1 k.k.), wymierzone obok kary pozbawienia wolności (art. 33 § 2 k.k.) oraz orzeczonych w związku z warunkowym zawieszeniem kary pozbawienia albo ograniczenia wolności (art. 71 k.k.).

Największe kontrowersje budzi łączenie grzywny wymierzonej na podstawie art. 71 k.k. z grzywną wymierzoną na innej podstawie, a także łączenie grzywny dniówkowej z kwotową.

W pierwszym przypadku zauważyć należy, iż art. 71 k.k. stanowi szczególną podstawę wymiaru kary, tzn. przewiduje możliwość wymierzenia grzywny w związku z warunkowym zawieszeniem wykonania kary pozbawienia albo ograniczenia wolności tylko wtedy, gdy jej wymierzenie na innej podstawie nie jest możliwe⁵. Jednocześnie kodeks przewiduje, inne niż w przypadku grzywny samoistnej, granice wymiaru grzywny orzekanej na podstawie art. 71 k.k., a także inne, niższe, maksymalne granice kary łącznej grzywny wymierzanej w oparciu o powołany przepis. Biorąc pod uwagę powyższe, a zwłaszcza treść art. 86 *in fine*, można odnieść wrażenie, iż na gruncie przepisów kodeksu karnego, łączenie grzywny wymierzonej na podstawie art. 71 k.k. z jakąkolwiek grzywną orzeczoną na innej podstawie nie jest możliwe. Konsekwencją przyjęcia takiego stanowiska musi być stwierdzenie, że grzywna orzekana na podstawie art. 71 k.k. stanowi inny rodzaj kary. Łączeniu podlegają bowiem kary jednostkowe tego samego rodzaju. Skoro zatem przyjmiemy, że nie jest możliwe łączenie grzywny orzeczonej na podstawie art. 71 k.k. z inną grzywną, np. orzeczoną jako kara samoistna, to należy uznać, że są to kary innego rodzaju. Taka teza byłaby jednak niewątpliwie sprzeczna z art. 32 k.k. W katalogu kar funkcjonuje jeden rodzaj kary grzywny. Ustawodawca nie do-

---

⁵ Nie jest dopuszczalne wymierzenie grzywny na podstawie art. 71 k.k., jeżeli istnieją podstawy do jej wymierzenia określone w art. 33 § 2 k.k. albo w sankcji za przestępstwo przewidziana jest kumulatywna kara grzywny. Zob. np. postanowienie SN z 17 maja 2000 r., I KZP 12/2000, OSNKW 2000, z. 5–6, wyrok s. apel. w Katowicach z 17 lutego 2000 r., II Aka 30/00, OSA 2000/10.

konał wyodrębnienia różnych rodzajów grzywny, stosując kryterium podstawy prawnej orzekania, formy jej funkcjonowania czy wreszcie systemu jej wymiaru. Ten argument, choć jedyny przemawiający za możliwością, a nawet powinnością łączenia wszystkich jednostkowych kar grzywny, wymierzonych za przestępstwa pozostające w zbiegu, wydaje się być bardzo przekonujący. Pozytywnie o łączeniu kar grzywny bez względu na podstawę prawną ich orzeczenia wypowiada się m.in. A. Marek⁶. Podobne stanowisko zajął Sąd Najwyższy jeszcze na gruncie kodeksu karnego z 1969 r.⁷, wskazując, że choć nie należy negować swoistego charakteru grzywny orzekanej w związku z warunkowym zawieszeniem wykonania kary pozbawienia wolności⁸ (akcesoryjność) oraz jej swoistych funkcji, to należy przyjąć, że niezależnie od podstawy prawnej wymierzenia kary grzywny, do grzywien orzeczonych za przestępstwa określone w kodeksie karnym i innych ustawach, jeżeli nie zawierają one unormowań odmiennych, stosuje się przepisy kodeksu karnego o karze łącznej, jeżeli zachodzą przesłanki do orzeczenia takiej kary, na podstawie art. 66 k.k.⁹. Ponadto Sąd Najwyższy w uchwale z 20 października 1994 r. wskazał, że przeszkodą do łączenia grzywny orzeczonej w związku z warunkowym zawieszeniem wykonania kary pozbawienia wolności¹⁰ z grzywnami orzeczonymi na innej podstawie nie mogą być kwestie *stricte proceduralne* czy wykonawcze. Nie mogą one decydować o stosowaniu norm o charakterze materialnoprawnym, jakimi są niewątpliwie przesłanki orzekania kary łącznej. Wskazują one jednoznacznie, że łączeniu podlegają kary tego samego rodzaju. Zdaniem Sądu grzywny, niezależnie od podstawy orzekania, są karami tego samego rodzaju. Pogląd prezentowany przez Sąd Najwyższy wydaje się aktualny również na gruncie kodeksu z 1997 r. Nie można zatem z treści art. 86 k.k., określającego odmienne granice wymiaru grzywny orzekanej w związku z warunkowym zawieszeniem wykonania kary pozbawienia lub ograniczenia wolności, wyprowadzać zakazu łączenia grzywny wymierzonej na podstawie art. 71 k.k. z innymi grzywnami orzeczonymi jako kary jednostkowe.

Wskazać jednak należy, iż stanowisko doktryny w tej kwestii nie jest jednolite. Można bowiem zaryzykować tezę, że skoro art. 71 k.k. stanowi szczególną podstawę wymiaru grzywny, to również art. 86 k.k. ma szczególne znaczenie. Z treści wspomnianego przepisu wyprowadzić można twierdzenie, że skoro ustawodawca określa szczególne granice wymiaru kary łącznej grzywny, orzeczonej na podstawie

⁶ Zob. A. Marek, *Komentarz do kodeksu karnego. Część ogólna*. Warszawa 1999, s. 247.

⁷ Por. wyrok SN z 26 listopada 1977 r., OSNKW 1978, z. 2–3 oraz uchwała 7 sędziów SN z 20 października 1994 r., OSNKW 1994, z. 11–12.

⁸ K.k. z 1969 r. nie przewidywał warunkowego zawieszenia wykonania kary ograniczenia wolności.

⁹ Obecnie art. 85 k.k.

¹⁰ W prezentowanej uchwale SN zwraca także uwagę, że grzywna orzeczonej w związku z warunkowym zawieszeniem wykonania kary pozbawienia wolności podlega, podobnie jak grzywny orzeczone na innej podstawie, efektywnemu wykonaniu.

art. 71 k.k., to oznacza to, że możliwe jest tylko wzajemne łączenie grzywien wymierzonych na tej podstawie (w związku z warunkowym zawieszeniem wykonania kary ograniczenia albo pozbawienia wolności), bez możliwości ich łączenia np. z grzywną samoistną.

Pogląd taki wyraża m.in. L. Tyszkiewicz¹¹. Stawia on tezę, że właśnie z treści art. 86 k.k. wynika zakaz łączenia grzywny orzeczonej na podstawie art. 71 k.k. z grzywnami orzeczonymi na innej podstawie. Zdaniem autora określenie przez ustawodawcę innych granic kary łącznej grzywny wymierzonej na podstawie art. 71 k.k. oznacza, że osobno podlegają łączeniu grzywny orzeczone w związku z warunkowym zawieszeniem wykonania kary pozbawienia wolności, osobno grzywny orzeczone w związku z warunkowym zawieszeniem wykonania kary ograniczenia wolności¹² i wreszcie osobno grzywny orzeczone na innej podstawie prawnej. Wydaje się, że pogląd ten nie jest do końca słuszny, biorąc pod uwagę normy materialnoprawne. Jak zostało wcześniej wskazane, z przesłanek orzekania kary łącznej wynika wręcz nakaz łączenia kar tego samego rodzaju. W związku z powyższym należy przyjąć, że art. 86 k.k., w części dotyczącej wymiaru kary łącznej grzywny orzeczonej na podstawie art. 71 k.k., odnosi się jedynie do przypadku, gdy łączeniu podlegają tylko grzywny orzeczone na tej podstawie prawnej. Nie stanowi on jednakże podstawy do wyłączenia możliwości połączenia tej kary z inną grzywną, przy zastosowaniu zasad ogólnych wymiaru kary łącznej. Regulacja zawarta w treści art. 86 k.k. stanowi konsekwencję wprowadzenia przez ustawodawcę maksymalnych granic wymiaru grzywny orzekanej w związku z warunkowym zawieszeniem wykonania kary pozbawienia (ograniczenia) wolności. Przypomnieć należy, iż art. 75 kodeksu karnego z 1969 r. nie wskazywał wysokości grzywny, jaka mogła być wymierzona w związku z warunkowym zawieszeniem wykonania kary pozbawienia wolności. Powodowało to w konsekwencji wątpliwości zarówno w doktrynie jak i w orzecznictwie¹³ co do wysokości jej wymiaru. Ustawodawca, tworząc nowy kodeks karny, określił jednoznacznie górne granice wymiaru grzywny orzekanej w związku z warunkowym zawieszeniem wykonania kary pozbawienia i ograniczenia wolności¹⁴. Należy podkreślić, że granice te są znacznie niższe niż gra-

---

¹¹Zob. L. Tyszkiewicz, *Komentarz do art. 86 k.k.* (w:) M. Kalitowski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, *Kodeks karny. Komentarz*, t. II, Gdańsk 1999, s. 259.

¹² Ustawodawca w art. 71 k.k. oraz 86 k.k. wprowadza odmienne granice wymiaru grzywny, w zależności od tego, czy wymierzona jest ona w związku z warunkowym zawieszeniem wykonania kary pozbawienia czy ograniczenia wolności.

¹³ Zob. I. Andrejew, W. Świda, W. Wolter, *Kodeks karny z komentarzem*, WP, Warszawa 1973, s. 187 i 306 oraz np. tzw. wytyczne wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej co do orzekania kary grzywny, OSNKW 1978, z. 4–5.

¹⁴ Art. 71 § 1 k.k. określa górną granicę wymiaru grzywny orzekanej w związku z warunkowym zawieszeniem kary pozbawienia wolności na 180 stawek dziennych, i ograniczenia wolności na 90 stawek dziennych.

nica wymiaru grzywny samoistnej czy kumulatywnej. Jednocześnie ustawodawca, zachowując pełną konsekwencję, określił w art. 86 k.k. górne granice wymiaru kary łącznej grzywny, w sytuacji gdy łączeniu podlegają wyłącznie grzywny wymierzone na podstawie art. 71 k.k. Skoro bowiem zasady wymiaru jednostkowych grzywien orzekanych na podstawie art. 71 k.k. stanowią wyjątek w stosunku do zasad wynikających z art. 33 k.k., to również kara łączna grzywny, orzekana wyłącznie na podstawie tych kar jednostkowych, ma charakter szczególny w stosunku do ogólnych zasad wymiaru kary łącznej. Intencją ustawodawcy nie było zatem wykluczenie możliwości łączenia grzywien orzekanych na podstawie art. 71 k.k. i art. 33 k.k., ale wprowadzenie wyjątku od ogólnych zasad określających granice wymiaru kary łącznej grzywny.

Biorąc pod uwagę powyższe rozważania, należy opowiedzieć się za stanowiskiem dopuszczającym łączenie grzywien orzeczonych na wskazanych podstawach prawnych.

Podobnie przedstawia się sytuacja łączenia grzywien kwotowych i dniówkowych¹⁵. Ustawodawca, wprowadzając do kodeksu z 1997 r. grzywnę wymierzaną w stawkach dziennych, pozostawił jednocześnie w mocy przepisy karne przewidujące grzywnę kwotową. Ten dualizm w zakresie systemu wymiaru grzywny może powodować mylne przeświadczenie, że grzywna dniówkowa i kwotowa to dwa rodzaje kar, które nie podlegają łączeniu. Utwierdzać w takim przekonaniu może fakt, że art. 11 przepisów wprowadzających kodeks karny, który nakazuje grzywny przewidziane w ustawach szczególnych wymierzać według zasad określonych w kodeksie, nie dotyczy grzywien kwotowych.

Przyjęcie takiego stanowiska byłoby jednak błędem. Należy tu ponownie odwołać się do treści art. 32 k.k. Skoro grzywna jest jednym z rodzajów kar przewidzianych w katalogu, to przyjęć należy, iż pojęcie grzywny jako środka prawnokarnej reakcji na popełnione przestępstwo jest jednolite na gruncie prawa karnego. Nie ma zatem znaczenia, czy mamy na myśli grzywnę orzekaną na gruncie kodeksu karnego, czy też ustawy pozakodeksowej, przewidującej odpowiedzialność karną za popełnione przestępstwo, gdyż zawsze będzie to ten sam rodzaj kary, który sprowadza się do wymierzenia sprawcy dolegliwości o charakterze ekonomicznym, polegającej na uiszczeniu określonej sumy pieniędzy¹⁶. Odnosząc się do powołanego wyżej art. 11 p.w.k.k., należy stwierdzić, że z jego treści wynika jedynie, iż zasad wymiaru grzywny przyjętych przez kodeks karny (systemu stawek dziennych) nie stosuje się do grzywien określonych kwotowo. Ustawodawca cały czas posługuje się jednak pojęciem „grzywna”, co wskazuje, że przepis ten dotyczy jednego rodzaju kary. Chodzi zatem o różny sposób wymiaru tego samego rodzaju kary, a nie różny jej rodzaj.

¹⁵ Zob. M. Majewski, *O niektórych wątpliwościach związanych z wykładnią przepisów dotyczących orzekania grzywny w nowym kodeksie karnym*, „Palestra” 1998, Nr 3–4.

¹⁶ Por. J. Majewski, *op. cit.*

Kodeks karny z 1997 r. nie pozostawia wątpliwości co do możliwości łączenia kar bezwzględnych z karami, których wykonanie zostało warunkowo zawieszony¹⁷. Dotyczy to oczywiście kar jednorodzących, w tym grzywny. Art. 89 k.k. pozwala na warunkowe zawieszenie kary łącznej w przypadku, kiedy kary jednostkowe orzeczone zostały z warunkowym i bez warunkowego zawieszenia ich wykonania. Skoro ustawodawca zdecydował się jednoznacznie rozwiązać ten problem i zezwolił na warunkowe zawieszenie kary łącznej, której podstawę stanowią wskazane wyżej kary jednostkowe, to nie ma wątpliwości, że tym samym przesądził o możliwości ich łączenia.

Wspomnieć należy, iż zagadnienie to wywoływało kontrowersje zarówno na gruncie kodeksu karnego z 1932 r., jak i kodeksu z 1969 r. Wówczas problem ten dotyczył tylko kary pozbawienia wolności, gdyż możliwość warunkowego zawieszenia kary grzywny oraz ograniczenia wolności wprowadził dopiero kodeks z 1997 r. Zarówno doktryna, jak i orzecznictwo wypracowały w tym zakresie różne rozwiązania¹⁸.

Na gruncie kodeksu karnego z 1932 r. dominował pogląd, że łączenie kar orzeczonych z warunkowym zawieszeniem i bez warunkowego zawieszenia ich wykonania nie jest możliwe. Takie stanowisko zajął m.in. J. Makarewicz¹⁹. Również Z. Krauze uznał takie rozwiązanie za niedopuszczalne²⁰. Twierdził, że problem ten istnieje tylko w przypadku orzeczenia, w odrębnych postępowaniach, kar z warunkowym zawieszeniem i bez warunkowego zawieszenia wykonania. Przy jednoczesności sądenia nie można w sposób prawidłowy rozstrzygnąć o warunkowym zawieszeniu w oderwaniu od całości kształtu przestępczej działalności sprawcy. Najpierw sąd orzeka karę łączną, a potem podejmuje decyzję co do jej ewentualnego zawieszenia. Nie można zatem mówić o warunkowym zawieszeniu poszczególnych kar jednostkowych, a jedynie kary łącznej. Nie można również uznać, że przy jednoczesności sądenia w stosunku do tego samego sprawcy zachodzą podstawy do warunkowego zawieszenia co do jednego przestępstwa, i nie zachodzą takie podstawy co do innego popełnionego przez sprawcę czynu.

Pogląd ten podzielał także S. Śliwiński²¹, który w uzasadnieniu wskazywał, że celem orzekania kary łącznej jest łagodzenie skutków kumulacji kar. Dopóki nie nastąpi jednak uchylene warunkowego zawieszenia wykonania kary, nie możemy mówić o zagrożeniu takimi skutkami²². Zastosowanie warunkowego zawieszenia do kar orzeczonych za poszczególne przestępstwa, a zawartych w odrębnych wy-

¹⁷ J. Wojciechowski, *Kodeks karny. Komentarz. Orzecznictwo*, Warszawa 2002, s. 185.

¹⁸ Zob. też E. Bieńkowska (w:) E. Bieńkowska, B. Kunicka-Michalska, G. Rejman, J. Wojciechowska, *Kodeks karny, część ogólna. Komentarz*, Wyd. Beck, Warszawa 1999, s. 1223 i n.

¹⁹ J. Makarewicz, *Komentarz do kodeksu karnego*, Wyd. V, s. 147.

²⁰ Z. Krauze, *Kara łączna w polskim prawie karnym*, „Palestra” 1972, Nr 1.

²¹ S. Śliwiński, *Polskie prawo materialne*, 1946, s. 494.

²² Zob. J. Pozorski, *Z problematyki kary łącznej i wyroku łącznego*, NP 1966, Nr 1, s. 21.

rokach, stanowi przeszkodę do połączenia tych kar w wyroku łącznym chociażby ze względu na różne okresy próby. Zdaniem autora, nie tylko nie jest możliwe łączenie kar orzeczonych z warunkowym i bez warunkowego zawieszenia ich wykonania, ale także kilku kar orzeczonych z warunkowym zawieszeniem ich wykonania, jeżeli zostały orzeczone w odrębnych postępowaniach.

W związku z tym, że kodeks karny z 1969 r. nie regulował tego zagadnienia, nadal aktualne pozostawało stanowisko doktryny wypracowane pod rządem kodeksu z 1932 r. Do stanowiska tego również przychyliło się orzecznictwo²³.

Wydaje się jednak, że taka interpretacja przepisów kodeksu karnego z 1932 i 1969 r. w zakresie wymiaru kary łącznej nie jest prawidłowa. Przepisy obu wspomnianych ustaw nie stanowiły wprawdzie wprost o możliwości łączenia kar bezwzględnych i orzeczonych z warunkowym zawieszeniem ich wykonania, ale też nie zawierały zakazu ich łączenia. Poza tym zastosowanie instytucji warunkowego zawieszenia wykonania kary nie powoduje, że mamy do czynienia z innym rodzajem kary.

Poglądy prezentowane powyżej krytykowała m.in. M. Szewczyk²⁴, która możliwość łączenia kar, o których mowa, uzasadniała brakiem zakazu ich łączenia na gruncie kodeksu z 1969 r. Zdanie to podzielali J. Waszczyński i M. Cieślak, którzy postawili dalej idącą tezę, że możliwe jest zawieszenie kary łącznej, jeżeli granice kary na to pozwalają, nawet wtedy, gdy żadna z kar orzeczonych za pojedyncze przestępstwa nie została warunkowo zawieszona²⁵.

Biorąc pod uwagę dorobek doktryny i orzecznictwa w tym zakresie, zasadne wydaje się uregulowanie tej kwestii w kodeksie karnym z 1997 r.

Przede wszystkim należy wskazać, iż możliwość łączenia grzywny bezwzględnej i warunkowo zawieszanej wynika z samego założenia, że są to kary tego samego rodzaju. Jak podniosłem wyżej, samo zastosowanie instytucji warunkowego zawieszenia nie zmienia rodzaju kary. Poza tym pozostawienie sądowi możliwości zastosowania warunkowego zawieszenia kary łącznej grzywny, w przypadku gdy tylko jedna z kar jednostkowych była warunkowo zawieszona, oddaje istotę kary łącznej, która wymierzana jest z uwzględnieniem całokształtu przestępnej działalności oskarżonego.

Z powyższych wywodów wynika, iż bezsporną kwestią jest możliwość łączenia wszystkich grzywien orzeczonych na podstawie kodeksu karnego i innych ustaw przewidujących odpowiedzialność karną.

2. Otwarty zostaje natomiast w przedstawionych wyżej sytuacjach problem sposobu łączenia kar i wymiaru kary łącznej grzywny.

²³ Np. wyrok SN z 10 listopada 1958 r., I KRN 548/58, OSPiKA 1959, z. 6, poz. 172; wyrok z 19 sierpnia 1969 r., V KRN 314/69, OSNKW 1969, z. 12, poz. 151.

²⁴ M. Szewczyk (w:): *Komentarz do kodeksu karnego. Część ogólna*, pod red. K. Buchały, Warszawa 1990, s. 315 i n.

²⁵ M. Cieślak, J. Waszczyński, *Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego z zakresu prawa karnego materialnego za rok 1976*, „Palestra” 1978, Nr 5–6, s. 69 i n.

Po pierwsze, zagadnieniem wartym poruszenia jest kwestia łączenia grzywien orzeczonych na podstawie art. 71 k.k. z grzywami orzeczonymi na podstawie art. 33 k.k. Jak zostało wspomniane w pierwszej części opracowania, są to kary tego samego rodzaju, więc możliwość ich łączenia nie ulega wątpliwości. Problem wymiaru kary łącznej polega na określeniu granic kary łącznej. Art. 86 § 1 stanowi, że kara łączna grzywny orzeczonej na podstawie art. 71 k.k. nie może przekraczać 180 stawek dziennych, gdy związana jest z warunkowym zawieszeniem wykonania kary pozbawienia wolności, i 90 stawek, gdy związana jest z warunkowym zawieszeniem wykonania kary ograniczenia wolności. Przyjąć należy, że treść wskazanego przepisu obejmuje sytuacje, gdy łączeniu w ramach kary łącznej podlegają tylko grzywny orzeczone w oparciu o wskazany przepis. Określenie górnej granicy wymiaru kary łącznej w wysokości równej maksymalnemu wymiarowi kary jednostkowej, orzeczonej w oparciu o art. 71 k.k., nie budzi zastrzeżeń, biorąc pod uwagę cel orzekania grzywny w związku z zastosowaniem instytucji probacyjnej. Należy jednak rozważyć sytuację, gdy za niektóre przestępstwa pozostające w zbiegu sąd orzekł kary pozbawienia wolności (ograniczenia wolności) z warunkowym zawieszeniem, orzekając jednocześnie grzywnę na podstawie art. 71 k.k., a za inne przestępstwa orzekł grzywnę w oparciu o art. 33 k.k. W takiej sytuacji, z uwagi na fakt, że grzywna nie podlega łączeniu z karami pozbawienia i ograniczenia wolności, osobno zostanie wymierzona kara łączna grzywny i osobno kara pozbawienia (ograniczenia) wolności. Jeżeli sąd zdecyduje się zawiesić warunkowo karę łączną pozbawienia (ograniczenia) wolności, to zaistnieje konieczność połączenia grzywien samoistnych z grzywami orzeczonymi w związku z zastosowaniem warunkowego zawieszenia wykonania kary. W takiej sytuacji wydaje się zasadne przyjęcie, że kara łączna grzywny powinna być wymierzona na zasadach ogólnych, tzn. dolną granicę stanowić będzie kara najsurowsza, zaś górną granicę wyznaczać będą suma kar oraz 540 stawek dziennych. Takie rozwiązanie nasuwa sam art. 86 k.k., który granicę 180 i 90 stawek dziennych nakazuje stosować do kary łącznej grzywny określonej w art. 71 k.k. Należy wnioskować, że w sytuacji gdy chociażby jedna z kar podlegających łączeniu orzeczona została na innej podstawie niż art. 71 k.k., należy zastosować zasady ogólne wymiaru kary łącznej grzywny. W przeciwnym razie wymiar kary łącznej wiązałby się z nieuzasadnionym uprzywilejowaniem skazanego.

Kolejnym problemem występującym na gruncie przepisów kodeksu karnego dotyczących kary łącznej grzywny jest wymiar tej kary, w sytuacji gdy łączeniu podlegają grzywny dniówkowe i kwotowe. Dualizm w zakresie wymiaru grzywny, jak zostało wcześniej wspomniane, powstał w wyniku utrzymania w mocy przepisów karnych przewidujących grzywny orzekane kwotowo²⁶. Jednocześnie

---

²⁶ Przepisy utrzymane w mocy ustawą z 6 czerwca 1997 r. – Przepisy wprowadzające kodeks karny. Np. Ustawa z 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz.U. Nr 35, poz. 230 z późn. zm.), Ustawa z 22 marca 1991 r. o publicznym obrocie papierami wartościowymi i funduszach powierniczych (Dz.U. z 1994 r. Nr 58, poz. 239 z późn. zm.), Ustawa z 29 czerwca 1995 r. o obligacjach (Dz.U. Nr 83 poz. 420 z późn. zm.).

ustawodawca nie wprowadził żadnych przepisów regulujących orzekanie kary łącznej grzywny w przypadku łączenia kar orzeczonych w różnych systemach, co należy uznać za lukę prawną wymagającą szybkiego uzupełnienia. Z uwagi na brak regulacji kwestią ustalenia sposobu łączenia grzywien jednostkowych zajęła się doktryna. Podobnie jak w przypadku wcześniej prezentowanego zagadnienia, również i w tej kwestii stanowiska są odmienne. Zdaniem A. Zolla w przypadku kiedy łączeniu podlegają grzywny oznaczone kwotowo i grzywny w stawkach dziennych, należy pomnożyć liczbę stawek dziennych przez wysokość stawki i uzyskaną kwotę połączyć z grzywną kwotową, na zasadach określonych w art. 86 k.k., z pominięciem granicy 540 stawek dziennych. Tak określona kara łączna nie może być niższa od najwyższej z orzeczonych kar jednostkowych i wyższa niż suma kar²⁷. Takie rozwiązanie, choć z pozoru najprostsze, wydaje się kolidować z zasadami wymiaru kary łącznej, zwłaszcza z art. 86 § 2 k.k. Łatwość tego rozwiązania polega przede wszystkim na prostym przeliczaniu grzywny dniówkowej na kwotową, przy zastosowaniu działań matematycznych i ich zsumowaniu. Takie podejście do problemu nie dziwi, gdyż przecież wysokość grzywny orzeczonej w stawkach dziennych otrzymuje się przez pomnożenie liczby stawek przez wysokość jednej stawki. Wskazać jednak należy, iż założeniem kodeksu karnego z 1997 r. było wprowadzenie nowego systemu wymiaru grzywny. Zasadą zatem jest grzywna dniówkowa, natomiast wyjątkiem kwotowa. W związku z powyższym również zasadą powinno być wymierzanie kary łącznej grzywny w systemie dniówkowym. Takie stanowisko znajduje potwierdzenie w przepisie art. 86 § 1 i 2. Pierwszy z nich wskazuje granicę wymiaru grzywny w stawkach dziennych, drugi natomiast, bardziej istotny dla rozważań, zawiera nakaz ponownego określenia wysokości stawki dziennej. Taka regulacja wskazuje niejako, że w rozpatrywanej sytuacji kara łączna grzywny powinna być wymierzona w systemie dniówkowym, a zatem zamiana grzywien jednostkowych z dniówkowych na kwotowe nie ma uzasadnienia ustawowego.

Zwolennicy wskazanego wyżej rozwiązania²⁸ podnoszą jako argument przeciw orzekaniu kary łącznej grzywny w systemie dniówkowym m.in. trudność w przeliczaniu grzywien kwotowych na dniówkowe, spowodowaną koniecznością wskazania czasu właściwego dla oceny statusu materialnego sprawcy (czas orzekania w sprawie zakończonej wyrokiem, czy czas orzekania w przedmiocie wyroku łącznego), stanowiącego podstawę do ustalenia wysokości stawki dziennej. Nie jest to jednak argument na tyle mocny, by mógł zdecydować o wyborze właśnie takiego systemu grzywny przy wymiarze kary łącznej.

Przeciwnym rozwiązaniem do wskazanego wyżej jest twierdzenie, że kara łączna grzywny w takim wypadku powinna być orzeczona w systemie dniówko-

²⁷ A. Zoll, *op. cit.*, s. 562.

²⁸ Zob. np. J. Majewski, *op. cit.*, s. 16–17.

wym²⁹. Jego zwolennicy wskazują, iż na gruncie obowiązującego kodeksu karnego możliwe jest przyjęcie tylko takiego rozwiązania. Należy zatem grzywny kwotowe przeliczyć na odpowiednią liczbę stawek dziennych, przy zastosowaniu przesłanek z art. 33 § 3 k.k. w dacie orzekania. Po uzyskaniu grzywien jednostkowych należy ustalić wysokość kary łącznej na podstawie art. 86 k.k., uwzględniając nakaz ponownego określenia wysokości stawki. Za przyjęciem takiego rozwiązania przemawia także fakt, iż przepisy wykonawcze dotyczące określania pracy społecznie użytecznej za nieściągalną grzywnę oraz kary zastępczej opierają się na mechanizmie stawek dziennych³⁰. Argumentów przemawiających za przyjęciem takiego rozwiązania można przytaczać wiele. Przede wszystkim należy wskazać, że art. 11 przepisów wprowadzających kodeks karny stanowi, że zasady dotyczące wymiaru grzywny, określone w kodeksie karnym, stosuje się także do grzywien przewidzianych w ustawach szczególnych, z wyjątkiem wypadków, gdy ustawa szczególna określa grzywnę kwotowo. W takim uregulowaniu jawi się sprzeczność i niekonsekwencja ustawodawcy. Z jednej strony – zasad wymiaru grzywny (chodzi o system dniówkowy) nie stosuje się do grzywien kwotowych, z drugiej uregulowania w zakresie wymiaru kary łącznej jednoznacznie wskazują na konieczność wymiaru kary łącznej grzywny w systemie dniówkowym, nawet jeżeli choć jedna grzywna jest orzeczona w systemie kwotowym. Taka interpretacja wynika z faktu, iż ustawodawca nie uregulował zasad wymiaru kary łącznej grzywny w ustawach szczególnych, przewidujących grzywny kwotowe, wprowadzając ogólne zasady wymiaru tej kary w kodeksie karnym. Przyjął zatem należy, że zasady wymiaru kary łącznej grzywny określone w kodeksie mają zastosowanie do grzywien kwotowych. Pozostaje jednakże zwrócić uwagę na jeszcze jeden fakt, związany z wymiarem kary łącznej grzywny w przypadku łączenia grzywien dniówkowych i kwotowych. Maksymalna wysokość kary jednostkowej grzywny orzeczonej na podstawie art. 33 k.k., wynosi 720 000 zł. Ustawy szczególne przewidują grzywny kwotowe, które znacznie przekraczają tę wartość³¹. W takim przypadku liczba stawek dziennych może przekroczyć liczbę 540 stawek. Zasadne wobec tego wydaje się stosowanie w takiej sytuacji zasad wymiaru kary łącznej grzywny przyjętych dla grzywien orzeczonych w oparciu o szczególnie podstawy prawne³². Na tle dotychczasowych rozważań pozostaje bezspeczne, że istnieje konieczność uregulowania powstałej luki prawnej w tym przedstawionym wyżej zakresie.

Ponadto wskazać należy sytuację, gdy mamy do czynienia ze zbiegiem grzywny orzekanej na podstawie art. 33 § 1 k.k. i grzywny kumulatywnej orzekanej w opar-

²⁹ Zob. W Wróbel, *Grzywna w nowym kodeksie karnym* (w:) *Nowa kodyfikacja karna. Kodeks karny. Krótkie komentarze*, Wyd. Ministerstwa Sprawiedliwości, Nr 15, s. 75–76; A. Marek, *op. cit.*, s. 248.

³⁰ A. Marek, *op. cit.*, s. 248.

³¹ Art. 117 ustawy o publicznym obrocie papierami... przewiduje grzywnę w wysokości 1000–1 000 000 zł. Art. 38 ust. 1 ustawy o obligacjach przewiduje grzywnę w wysokości do 5 000 000 zł.

³² Zob. rozważania na temat łączenia grzywien orzeczonych na podstawie art. 309 k.k. i 33 k.k. w dalszej części opracowania.

ciu o szczególne podstawy prawne za przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu (art. 309 k.k.). Art. 33 § 1 k.k. dopuszcza wyższy wymiar grzywny w stawkach dziennych. Zgodnie z treścią wspomnianego przepisu, o ile ustawa nie stanowi inaczej, najniższa liczba stawek wynosi 10, zaś najwyższa 360. Taką szczególną podstawą wyższego wymiaru grzywny jest właśnie art. 309 k.k., który przewiduje za przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu wymiar grzywny kumulatywnej w wysokości do 2000 stawek dziennych. Może zatem zdarzyć się sytuacja, gdy w zbiegu pozostają przestępstwa, za które została wymierzona grzywna zarówno na zasadach ogólnych, jak i w oparciu o szczególną podstawę prawną. Ustawodawca wprowadzając w szczególnych przypadkach możliwość orzekania grzywny w większym wymiarze, nie zachował konsekwencji ustawodawczej i nie uwzględnił takich „szczególnych przypadków” określając granice wymiaru kary łącznej grzywny. Ograniczenie wymiaru tej kary do wysokości 540 stawek dziennych powoduje, że kara łączna w niektórych przypadkach byłaby niższa niż jednostkowa grzywna orzeczona obok kary pozbawienia wolności na podstawie art. 309 k.k. Taka sytuacja nie może mieć miejsca, gdyż przekreśla celowość orzekania kary łącznej, pozostaje w sprzeczności z założeniami tej instytucji i zasadami wymiaru kary łącznej (art. 86 k.k.)³³, a także stawia w uprzywilejowanej pozycji sprawcę, który popełnił co najmniej jedno przestępstwo, za które orzeczono grzywnę przekraczającą 540 stawek dziennych. W interesie sprawcy skazanego za przestępstwo przeciwko obrotowi gospodarczemu na grzywnę kumulatywną przekraczającą 540 stawek dziennych byłoby zatem popełnienie kolejnego czynu zabronionego³⁴. Ta swoista sprzeczność pomiędzy uregulowaniami art. 33 k.k. i 86 k.k. jest wyraźnie dostrzegalna i poruszana w literaturze przedmiotu³⁵. Jest to niewątpliwie lapsus ustawodawczy wymagający uregulowania. W związku z powyższym w doktrynie podejmowane są próby znalezienia właściwego rozwiązania zaistniałego problemu.

Pewne jest, że w takiej sytuacji zastosowanie literalnej wykładni art. 86 k.k. nie wchodzi w grę, gdyż prowadziłoby do absurdalnych konsekwencji.

Jednym z proponowanych rozwiązań jest pominięcie postanowienia art. 86 § 1 k.k. o granicy kary łącznej grzywny (540 stawek dziennych)³⁶, w sytuacji gdy łącznie podlegają grzywny, z których co najmniej jedna orzeczona została na podstawie art. 309. Oznacza to, że zawsze zastosowanie art. 309 przy zbiegu przestępstw wyłączałoby zastosowanie granicy 540 stawek, limitującej wymiar kary łącznej grzywny. Granice kary, zgodnie z przedstawianym założeniem, stanowiłaby kara najsurowsza oraz suma kar jednostkowych. Takie rozwiązanie wydaje się dopusz-

³³ Kara łączna nie może być niższa niż najwyższa z kar jednostkowych.

³⁴ J. Majewski, *O niektórych...*, s. 17.

³⁵ Zob. np. M. Melezini, *System wymiaru grzywien w nowym Kodeksie karnym*, MoP 3/1998, s. 90; też J. Szumski, *Uwagi o samoistnej karze grzywny*, Prok. i Pr. 1/1999, s. 11.

³⁶ A. Zoll, *Kodeks karny – komentarz*, 1998, s. 561.

czalne na gruncie obowiązujących przepisów i zarazem słuszne. Przede wszystkim należy wskazać, że art. 309 k.k. stanowi szczególną podstawę wymiaru grzywny. Art. 86 k.k. określa ogólne zasady wymiaru kary łącznej. Granica w postaci 540 stawek dziennych pełni funkcję limitującą (ograniczającą) i ma znaczenie wówczas, gdy suma kar jednostkowych przekracza wskazaną liczbę stawek dziennych. Wynika to wyraźnie z treści art. 86 k.k., który nakazuje wymierzać karę łączną w wysokości od najwyższej z kar do ich sumy, przy czym należy mieć na uwadze, żeby kara ta nie przekraczała wskazanej liczby stawek. Skoro zatem art. 309 k.k. stanowi szczególną podstawę orzekania grzywny, a więc wyjątek od zasady, to wydaje się słuszne takie określenie granic kary, aby stanowiła jedynie pewne odstępstwo od zasad ogólnych, wynikających z art. 86 k.k. Nic nie stoi na przeszkodzie, aby w sytuacji gdy choćby jedna z grzywien orzeczona została na podstawie art. 309 k.k., określić minimum (najwyższa z kar) i maksimum (suma kar) kary łącznej zgodnie z przyjętymi przez kodeks zasadami ogólnymi. Jeśli tak, to jest to możliwe tylko wtedy, gdy pominiemy granicę limitującą (540 stawek). Tylko wtedy bowiem minimum stanowić będzie najniższa z kar, która przecież może być wyższa od 540 stawek dziennych.

Z takim rozwiązaniem nie do końca zgadza się A. Marek³⁷, który wskazuje, iż może to prowadzić do określenia górnej granicy nawet w wysokości kilku tysięcy stawek dziennych. Jest to prawdą, ale pamiętać należy, iż przy wymiarze kary łącznej prymat powinna mieć zasada asperacji, a kara orzeczona w oparciu o zasadę kumulacji powinna stanowić wyjątek.

Inne stanowisko, do którego przychyła się A. Marek, prezentuje W. Wróbel³⁸, wskazując, że w sytuacji gdy choćby jedna z orzeczonych kar jednostkowych przekracza 540 stawek dziennych, powinna ona stanowić górną granicę kary łącznej grzywny. Zatem jeżeli orzeczono kilka grzywien jednostkowych, wyższych niż 540 stawek, to górną granicę kary łącznej stanowić będzie najwyższa z nich.

Takie rozwiązanie wydaje się nie mieć uzasadnienia na gruncie obowiązujących przepisów, stanowi bowiem całkowite odstępstwo od zasad wymiaru kary łącznej. Przede wszystkim prowadzi do wyznaczenia jedynie maksimum kary łącznej, które stanowi najwyższa z orzeczonych grzywien. Zastanawiające jest, co w takim razie stanowi dolną granicę wymiaru kary, którą zgodnie z ustawowymi zasadami wyznacza właśnie najwyższa z kar jednostkowych. Poza tym, jeżeli przyjmiemy, że większość łączonych grzywien orzeczona została na podstawie art. 33 k.k., a grzywny przekraczające 540 stawek są wyjątkiem, to taka interpretacja ewentualnie mogłaby być zasadna. Wątpliwości natomiast pojawiają się w sytuacji, gdy większość podlegających łączeniu grzywien orzeczona została na podstawie art. 309 k.k. W takim wypadku przyjęcie przedstawianego rozwiązania oznaczałoby nieuzasadnio-

³⁷ A. Marek, *Komentarz do kodeksu...*, s. 246.

³⁸ Zob. W. Wróbel, *op. cit.*, s. 46 oraz A. Marek, *op. cit.*, s. 246 i n.

ne uprzywilejowanie sprawcy, który kilkakrotnie popełnił przestępstwo danego rodzaju, co pozostaje w sprzeczności z przedstawioną wyżej regułą wymiaru kary łącznej za przestępstwa jednorodnej³⁹.

Inne rozwiązanie tego problemu proponuje J. Majewski⁴⁰. Zdaniem cytowanego autora w omawianej sytuacji wyznaczenie górnej granicy kary łącznej grzywny jedynie w wysokości równej sumie kar jednostkowych oznacza niczym nieuzasadnioną nierówność sytuacji skazanych⁴¹. W związku z powyższym proponuje, aby posłużyć się rozumowaniem *per analogiam*. Skoro art. 86 k.k. wyznacza górną granicę kary w wysokości zwiększonego o połowę najwyższego ustawowego zagrożenia dla danego rodzaju kary (360 stawek), to nie ma przeszkód, aby analogicznie, w przypadku gdy łączeniu podlegają również kary orzeczone na podstawie art. 309 k.k., nie wprowadzić granicy wymiaru kary łącznej grzywny w wysokości powiększonej o połowę najwyższej z górnych granic wymiaru grzywny określonych w przepisach, na których podstawie orzeczono grzywny podlegające łączeniu (2000 stawek). Kara łączna nie może zatem przekroczyć 3000 stawek dziennych grzywny. Takiemu rozwiązaniu również należy postawić zarzut braku uzasadnienia w obowiązujących przepisach. O ile, z uwagi na szczególną podstawę wymiaru grzywien jednostkowych, możliwe jest przyjęcie koncepcji polegającej na pominięciu, w drodze wyjątku, granicy limitującej wymiar kary, o tyle przyjęcie rozwiązania pozwalającego na wyznaczenie granicy w wysokości powiększonej o połowę najwyższej z granic wymiaru grzywny przewidzianej w przepisach stanowiących podstawę orzekania wydaje się być zbyt daleko idące, choć niewątpliwie bardzo korzystne dla sprawcy. Takie rozwiązanie, aby stanowiło zasadę wymiaru kary, powinno być wprost wskazane przez ustawodawcę, a nie wydedukowane w drodze rozumowania prawniczego.

Z uwagi na powyższe konieczne wydaje się jednoznaczne wyznaczenie zasad rządzących wymiarem kary łącznej w takich przypadkach.

3. Jak zostało wcześniej wspomniane, podstawą orzeczenia kary łącznej są jednostkowe kary tego samego rodzaju wymierzone za popełnione przez sprawcę przestępstwa, pozostające w zbiegu realnym. Można zatem powiedzieć, że sprawca poddawany jest niejako podwójnemu sądzeniu. Warto zatem zastanowić się, czym powinien kierować się sąd przy wymiarze grzywny w pierwszym i drugim stadium orzekania. Kodeks karny w przepisach o karze łącznej nie reguluje tej kwestii. W piśmiennictwie prawniczym, zarówno z okresu obowiązywania dwóch poprzednich ustaw karnych, jak i powstałym na gruncie obecnego kodeksu, podzielane jest stanowisko, zgodnie z którym podwójne wartościowanie na podstawie tych samych okoliczności byłoby niesłuszne⁴². M. Szewczyk postawiła tezę, iż odwołu-

³⁹ Zob. m.in. pogląd M. Szewczyk.

⁴⁰ M. Majewski, *op. cit.*, s. 19.

⁴¹ Autor wskazuje przykład: 6 grzywien po 360 stawek – górna granica limitowana przez 540 stawek i 6 grzywien po 2000 stawek – górna granica 12000 stawek.

⁴² Zob. M. Szewczyk, *Wymiar kary...*, s. 80.

jąc się do dyrektyw wymiaru kary zawartych w przepisach kodeksu karnego, przy wymiarze kar jednostkowych sąd powinien brać pod uwagę głównie stopień społecznej szkodliwości czynu⁴³, poszczególnych zbiegających się przestępstw, a zatem kierować się względami racjonalizacji sprawiedliwościowej, natomiast przy wymiarze kary łącznej sąd powinien kierować się głównie dyrektywami prewencyjnymi, a zatem orientować się na celowość wykonania wobec sprawcy określonej kary. Zdaniem autorki uwypuklenie faktu popełnienia wielości przestępstw, w pewnym układzie sytuacyjnym, powinno wytyczyć granice kary łącznej, która ma być ostateczną reakcją na podlegający osądzeniu okres przestępczej działalności sprawcy⁴⁴. Ponadto zważyć należy, iż wielość popełnionych przez sprawcę przestępstw nie wpływa na społeczną szkodliwość poszczególnych czynów ale na ocenę społecznej szkodliwości samego sprawcy, co stanowi czynnik prognostyczny co do tego sprawcy, i dlatego też przy wymiarze kary łącznej należy dać prymat dyrektywie prewencji indywidualnej i generalnej⁴⁵.

Pogląd ten podziela A. Zoll, twierdząc, że na wymiar kary łącznej nie ma już wpływu ani stopień społecznej szkodliwości poszczególnych czynów, ani stopień zawinienia. Decydujące znaczenie ma natomiast względ na oddziaływanie prewencyjne kary, zarówno w znaczeniu prewencji indywidualnej jak i generalnej⁴⁶. Podobnego zdania są Z. Cwiąkałski⁴⁷ i G. Rejman⁴⁸. L. Lernell twierdzi natomiast, że byłoby niesłuszne, gdyby, orzekając karę łączną, sąd uwzględnił te same okoliczności, które wpłynęły na wymiary kar za poszczególne przestępstwa, gdyż te okoliczności zostały już ocenione⁴⁹.

Poglądy te znalazły potwierdzenie również w orzecznictwie. Dla przykładu, Sąd Apelacyjny w Białymstoku w uzasadnieniu do wyroku z dnia 29 września 1998 r. podniósł, że przy wymiarze kary łącznej decydujące znaczenie ma względ na oddziaływanie prewencyjne kary, a nie stopień zawinienia z jego funkcją limitującą, czy też stopień społecznej szkodliwości czynu⁵⁰.

Na gruncie kodeksu karnego z 1997 r. wypracowane przez doktrynę i orzecznictwo stanowisko jest nadal aktualne. Należy zatem odwołać się do treści art. 53 k.k., który wskazuje dyrektywy wymiaru kary. Przepis ten nakazuje przy wymiarze kary uwzględniać stopień winy, stopień społecznej szkodliwości czynu, a także prewen-

⁴³ Autorka w tezie posługiwała się terminem społecznego niebezpieczeństwa czynu, który funkcjonował na gruncie kodeksu karnego z 1969 r.

⁴⁴ Zob. też K. Buchała, *Wymiar kary łącznej*, PiP 1972, Nr 1.

⁴⁵ M. Szewczyk, *Kara łączna w polskim prawie karnym*, Kraków 1981, s. 78.

⁴⁶ K. Buchała, A. Zoll, *op. cit.*, s. 562.

⁴⁷ Z. Cwiąkałski, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 1990, s. 310.

⁴⁸ G. Rejman, *Komentarz...*, s. 1215.

⁴⁹ L. Lernell, *Wykład prawa karnego*, PWN 1961, s. 318.

⁵⁰ Sygn. II Aka 98/98, OSA z 1999 r. Nr 3, s. 20; Por. wyrok SA w Krakowie z 28 września 1995 r., II AKR 247/95, Orzecznictwo SN, S.A., NTA i TK 1996, Nr 4, poz. 18.

cję indywidualną i generalną. Zgodnie z wypracowaną koncepcją przy wymiarze grzywnien jednostkowych za pozostające w zbiegu przestępstwa sąd powinien przede wszystkim, dostosować wymiar kary do stopnia winy i społecznej szkodliwości czynu. Pamiętać należy, iż grzywna dniówkowa wymierzana jest w dwóch etapach, a zatem dyrektywy te będą miały odzwierciedlenie w liczbie wymierzonych stawek dziennych, a nie ich wysokości. Natomiast przy wymiarze kary łącznej decydujące znaczenie powinny mieć względy prewencyjne. Nie oznacza to, iż sąd nie powinien kierować się prewencją szczególną i generalną także przy wymiarze kary jednostkowej. Będzie to miało znaczenie wtedy, gdy kary za poszczególne przestępstwa będą wymierzane w odrębnych postępowaniach. Sąd dokonuje oceny konkretnego zachowania przestępnego sprawcy, za które wymierza karę, za pomocą której osiągnięte mają być cele karania, również w zakresie prewencji. Oceniając konkretny czyn, sąd może nie mieć wiedzy o innych czynach przestępnych sprawcy, będących przedmiotem odrębnych postępowań, a które dają podstawę do wymierzenia kary łącznej. W tej sytuacji nie ma wątpliwości, że wszystkie dyrektywy wymiaru kary będą przez sąd uwzględniane w równym stopniu. Jednakże sąd wydający wyrok łączny, posiadając wiedzę na temat przestępnej działalności sprawcy w danym okresie, dokonując oceny i wymierzając karę łączną, będzie kierował się już tylko względami prewencyjnymi, biorąc pod uwagę dyrektywy szczególne wymiaru kary (art. 53 § 2). Jest to uzasadnione m.in. tym, że dyrektywy stopnia winy i społecznej szkodliwości czynu odnoszą się do konkretnego czynu zabronionego. Można zatem badać stopień winy sprawcy osobno, w odniesieniu do każdego z czynów pozostających w zbiegu, ale nie można mówić o stopniu zawinienia sprawcy w odniesieniu do całości działalności przestępnej ocenianej przez sąd. Podobnie w przypadku drugiej z wymienionych dyrektyw. Możemy wskazać stopień społecznej szkodliwości konkretnego czynu, ale kodeks nie zna pojęcia społecznej szkodliwości działalności sprawcy. Można jedynie wskazać, że wielość popełnionych przez sprawcę czynów przestępnych, pozostających w zbiegu, rzutuje na społeczną szkodliwość samego sprawcy⁵¹, ale ta przesłanka ma znaczenie raczej w zakresie prewencji indywidualnej niż przy określaniu stopnia społecznej szkodliwości czynu.

Jednocześnie należy podkreślić, iż w przypadku grzywny, zarówno przy wymiarze kar jednostkowych jak i kary łącznej, ocena sądu dokonana w oparciu o powyższe przesłanki znajduje swe odzwierciedlenie w liczbie wymierzonych sprawcy stawek dziennych. Przy ustalaniu wysokości jednej stawki sąd powinien kierować się dyrektywami zawartymi w art. 33 § 3 k.k., o charakterze subiektywnym, dotyczący mi osoby skazanego, co ma na celu odpowiednią indywidualizację kary.

Należy w tym miejscu zastanowić się zatem, czy sąd ma obowiązek uwzględnić dyrektywę dotyczącą zakazu wymiaru grzywny, w warunkach określonych w art.

⁵¹ Zob. G. Rejman, *op. cit.*, s. 1215.

58 § 2 k.k., tylko przy wymiarze kar jednostkowych, czy również wymierzając karę łączną. Nie ulega wątpliwości, że na gruncie przepisów kodeksu z 1997 r. sąd wymierzając grzywnę za jednostkowe przestępstwo, przy ustalaniu stawki dziennej bierze pod uwagę dochody sprawcy, jego warunki osobiste, rodzinne, stosunki majątkowe i możliwości zarobkowe. Jeżeli dochody sprawcy oraz stosunki majątkowe i możliwości zarobkowe uzasadniają przekonanie, że sprawca grzywny nie uiści, nie orzeka się tej kary. Rolą sądu jest zatem ocenić, czy wymienione przesłanki pozwalają na orzeczenie grzywny, jeżeli jest ona, zdaniem sądu, karą odpowiednią. Problem zdaje się nie istnieć, jeżeli chodzi o wymiar kar w odrębnych postępowaniach. Jeżeli następuje jednoczesne sądenie za popełnione przez sprawcę przestępstwa pozostające w zbiegu, pojawiają się pewne wątpliwości w zakresie stosowania dyrektywy zakazu wymiaru tej kary. Sąd orzekając karę za poszczególne przestępstwa powinien dokonywać oceny tylko tego konkretnego czynu, za który karę wymierza, a nie uwzględniać faktu, że sprawca popełnił jeszcze inne czyny zabronione. Zatem przy wymiarze grzywny powinien każdorazowo ustalać liczbę stawek dziennych, biorąc pod uwagę dyrektywy art. 53 k.k. w odniesieniu do danego czynu, a przy ustalaniu wysokości jednej stawki uwzględniać przesłanki art. 33 § 3 k.k. oraz badać, czy nie zachodzą podstawy do zastosowania dyrektywy art. 58 § 2 k.k. Pojawia się w związku z tym pytanie, czy przy jednoczesności sądenia, w sytuacji w której, zdaniem sądu, za każde z kilku zbiegających się przestępstw, odpowiednią karą byłoby wymierzenie grzywny, sąd badając przesłanki z art. 58 k.k. może uznać, że ten sam sprawca jest w stanie uiścić grzywnę za niektóre ze zbiegających się przestępstw i jednocześnie nie jest w stanie uiścić grzywny orzeczonej za pozostałe przestępstwa będące w zbiegu i wobec tego należy zastosować dyrektywę zakazu wymiaru grzywny. Oznaczałoby to, że w kilku przypadkach orzeczenie grzywny byłoby celowe, a w niektórych niecelowe. Rozstrzygnięcie tego problemu nie jest proste, choćby z uwagi na fakt, iż sam zakaz wymiaru grzywny z art. 58 k.k. może być interpretowany dwojako⁵². Przyjmując interpretację, że dyrektywa ta ma zastosowanie tylko wtedy, gdy sprawca nie dysponuje żadnym majątkiem i nie ma dochodów, które umożliwiłyby zapłacenie nawet najniższej grzywny, pozostaje bezsporne, iż niecelowe jest orzekanie grzywny, a zatem sąd jej nie wymierzy za żaden ze zbiegających się czynów zabronionych. Przyjmując, że dyrektywa ta rozciąga się też na sytuacje, gdy grzywna, jaka musiałaby zostać orzeczona za dane przestępstwo (chodzi o ilość stawek dziennych, przy najmniejszej wysokości jednej stawki), przekracza możliwości zarobkowe i majątkowe sprawcy i wiadomo, że nie da się jej ściągnąć w drodze egzekucji, można założyć, że ten sam sprawca będzie w stanie uiścić grzywnę, jaka byłaby uzasadniona za niektóre sądene przestępstwa, a jednocześnie nie będzie w stanie jej uiścić za inne pozostające w zbiegu czyny zabronione. Chodzi tu oczywiście o sytuację, gdy sąd bada możliwości sprawcy obiektywnie, osobno w przypadku każdego popełnionego czynu zabro-

⁵² Zob. A. Marek, *Komentarz do kodeksu karnego. Część ogólna*, Warszawa 1999, s. 171.

nionego. Należy w tym miejscu podkreślić, że przy badaniu możliwości zarobkowych i majątkowych sprawcy oraz jego dochodów nie powinien być uwzględniany fakt, że w tym samym postępowaniu sąd skazał już sprawcę na karę grzywny, a zatem konieczność jej uiszczenia powoduje, że sprawca nie będzie już w stanie uiścić grzywny, która powinna zostać orzeczona za pozostałe przestępstwa. Przyjęcie takiego stanowiska oznaczałoby, w przypadku jednoczesności sądenia za przestępstwa pozostające w zbiegu, uzależnienie stosowania dyrektywy zakazu wymiaru kary nie od rzeczywistych, obiektywnych warunków materialnych sprawcy, ale od liczby popełnionych przestępstw, orzeczanych grzywnien oraz kolejności orzekania kar. Doprowadziłoby to do sytuacji, w której przy orzekaniu grzywnien w odrębnych postępowaniach sąd uznałby, iż dyrektywa z art. 58 § 2 k.k. nie ma zastosowania, gdyż w każdym jednostkowym przypadku skazany jest w stanie grzywnę uiścić, natomiast przy jednoczesności sądenia, za te same przestępstwa, przy wymiarze grzywnien w tych samych wysokościach, sąd uznałby, że orzeczenie grzywny za jedne z sądzonych przestępstw czyni niecelowe jej orzeczenie za pozostałe z sądzonych przestępstw, gdyż skazany nie będzie w stanie ich uiścić w takiej wysokości, w jakiej musiałby zostać orzeczone.

Pozostaje bezsporne, że dyrektywa zakazu wymiaru grzywny będzie brana pod uwagę przy wymiarze kar jednostkowych. Pytanie zatem, czy należy ją uwzględnić także w drugim etapie orzekania, tj. przy wymiarze kary łącznej. Wydaje się, że taka możliwość na gruncie obowiązujących przepisów kodeksu karnego nie istnieje. Przede wszystkim wskazać należy, iż kara łączna jest karą określonego rodzaju, wymierzaną na podstawie kar jednostkowych, tego samego rodzaju, która stanowi wyraz całościowej oceny działalności przestępczej sprawcy⁵³. Sąd orzekając karę łączną nie może zmieniać orzeczonych wcześniej kar jednostkowych. Skoro zatem uznano, że skazany jest w stanie uiścić grzywny orzeczone za poszczególne przestępstwa, nie można jednocześnie uznać, że nie jest w stanie uiścić grzywny wymierzonej jako kara łączna, a zatem, że istnieje podstawa do zastosowania dyrektywy zakazu wymiaru grzywny na etapie orzekania kary łącznej. Przyznać należy, iż w pierwszym etapie ocena możliwości zarobkowych sprawcy dotyczy poszczególnych kar jednostkowych, na etapie orzekania kary łącznej natomiast chodzi o możliwości uiszczenia grzywny orzeczonej na podstawie wymierzonych wcześniej kar jednostkowych. Dolegliwość finansowa związana z uiszczeniem kary łącznej grzywny może zatem być większa niż każdej z poszczególnych kar z osobna. Jednocześnie przyznać trzeba, że kara łączna grzywny nie jest prostym sumowaniem kar jednostkowych. Mając na uwadze, że ma ona być jedną karą celową orzeczoną za kilka przestępstw popełnionych w zbiegu, możliwa jest odpowiednia modyfikacja jej dolegliwości, w zależności od potrzeb uzasadnionych prewencją indywidualną i generalną, przy założeniu, iż nie może ona pogarszać sytuacji skazanego. Ustawodawca wprowadza zatem granice wymiaru kary łącznej grzywny, a

⁵³ Z. Krauze, *Kara łączna...*, s. 50.

ponadto nakazuje w treści art. 86 § 2 k.k. ponownie określić wysokość jednej stawki. Ma to zastosowanie nie tylko w sytuacji gdy grzywny wymierzone były w odrębnych postępowaniach. Nie ma przeszkód, aby dokonać ponownego ustalenia stawki także przy jednoczesności sądenia. Wydaje się, że taki zabieg ustawowy ma nie tylko na celu sprowadzenie do wspólnego mianownika wysokości stawek ustalonych w odrębnych wyrokach, ale także odpowiednią indywidualizację kary łącznej grzywny. Ma to na celu m.in. uniknięcie wymierzenia jako kary łącznej grzywny nieściąganej.

Za brakiem możliwości zastosowania dyrektywy art. 58 § 2 k.k. przemawia także fakt, że kara wymierzona jako łączna musi być karą tego samego rodzaju co poszczególne kary jednostkowe. Zastosowanie wspomnianej dyrektywy oznaczałoby wymierzenie, jako kary łącznej, kary innego rodzaju, co jest sprzeczne z przepisami ustawy oraz zasadami wymiaru kary łącznej.

Jak zostało wyżej wskazane, kara łączna nie może sprowadzać się do mechanicznego sumowania kar jednostkowych. Nie może również pogarszać sytuacji skazanego, ale także nie powinna stanowić dla niego swego rodzaju premii płynącej z faktu popełnienia więcej niż jednego przestępstwa⁵⁴.

---

⁵⁴ R. Góral, *Kodeks karny – praktyczny komentarz*, Warszawa 1998, s. 138.